อนาคตของห้องสมุดและบรรณารักษ์ [i]
จากภัณฑารักษ์สู่ผู้รังสรรค์อุทยาน

Sohail Inayatullah

นักพิมพ์ดีดผู้ทรงเกียรติ

ห้องสมุดทั่วโลกมิได้เป็นพื้นที่ที่สวยงาม อายุมัธยฐานของบรรณารักษ์วิชาชีพชาวอเมริกันยังคงพุ่งสูงขึ้น (ในปี พ.ศ. 2548 บรรณารักษ์ราว 41% มีอายุในช่วง 50 ปี)[ii] การทะลักของสารสนเทศไม่เพียงแต่นำไปสู่การถือกำเนิดของห้องสมุดไซเบอร์ (cybrary) หรือห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ (e-library) แต่ยังเป็นสิ่งท้าทายยิ่งต่อแนวปฏิบัติเดิมในการบริหารจัดการ “ทรัพยากร” (collection) รวมทั้งบุคคลที่ทำหน้าที่จัดเก็บและรวบรวมสารสนเทศ

หลายคนเชื่อว่าอนาคตของห้องสมุดนั้นมืดมน[iii] จริงๆ แล้ว ว่ากันว่าผู้นำรัฐออสเตรเลียท่านหนึ่งถึงกับให้ความเห็นว่าบรรณารักษ์เป็นนักพิมพ์ดีดผู้ทรงเกียรติ มีคุณค่าต่อเศรษฐกิจของรัฐต่ำยิ่งกว่าพนักงานสุขาภิบาลเสียอีก[iv] สำหรับผู้นำท่านนั้นแล้ว เห็นได้ชัดเจนว่าบรรณารักษ์เป็นต้นทุน มิใช่การลงทุนเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับเศรษฐกิจฐานความรู้ของโลกที่กำลังปะทุขึ้น และสิ่งที่เสียดแทงใจอย่างยิ่งคือ งบประมาณที่จัดสรรให้พวกเขาจะลดลงไปเรื่อยๆ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2563 โดยประมาณ องค์กรบริหารรัฐจะยุติการให้การสนับสนุนด้านการเงินโดยสิ้นเชิง[v] ทันทีที่รับทราบข้อความนี้ บรรณารักษ์แห่งรัฐถึงกับตระหนกและแถลงกลยุทธ์ล่วงหน้า (strategy forward) เพื่อปฏิรูประบบห้องสมุด

บทวิเคราะห์และบทคาดการณ์ในบทความนี้สรุปมาจากการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการที่จัดร่วมกับภาคประชาชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมทั้งบรรณารักษ์จากรัฐนี้และภูมิภาคอื่นๆ อีกหลายแห่งทั่วโลก

การคาดการณ์อนาคตของห้องสมุดไม่ใช่สิ่งใหม่ ตัวอย่างเช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการระดับเมืองครั้งหนึ่งก่อนหน้านี้ได้วิเคราะห์อนาคตของห้องสมุดไว้ 4 ประการ[vi] ได้แก่ (1) ห้องสมุดจะกลายเป็นเครื่องจักรสารสนเทศที่บางและทรงประสิทธิภาพ มุ่งสนองความต้องการของตลาด ถึงแม้นั่นอาจหมายถึงความเสี่ยงกับการกลายสภาพเป็น “ห้องสมุดแม็ค” (Mclibrary) (2) การกลับคืนสู่ชุมชนและประชาชนผู้กำลังมีอายุขึ้นเรื่อยๆ โดยห้องสมุดเป็นสถานที่พบปะแทนที่จะเป็นเพียงศูนย์กลางการกระจายข้อมูล (3) การเป็นศูนย์กลางการขยายองค์ความรู้ โดยบรรณารักษ์ทำหน้าที่เป็นต้นหนสู่องค์ความรู้ที่เชี่ยวชาญ (highly skilled knowledge navigators) และ (4) ศูนย์บริการข้อมูลข้ามประเทศ (offshore call center) จะถูกกลืนและจ้างเหมาในตลาดผู้ค้าเนื้อหา

ดิจิทัลระดับโลก ซึ่งปลายทางก็คือการล่มสลายของห้องสมุด สิ่งที่ชัดเจนคือห้องสมุดแบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบันจะหายไปในที่สุด

บริบท

บริบททางประวัติศาสตร์ของบทคาดการณ์และวิสัยทัศน์เพื่อแผนอนาคตนี้คือ:

> *ถึงแม้ห้องสมุดดูจะมีเสถียรภาพ แต่ที่จริงกลับเปลี่ยนผันมาตลอดในประวัติศาสตร์ จากพื้นที่สำหรับอภิชนเพียงไม่กี่คนที่อ่านหนังสือออก ไปสู่พื้นที่สาธารณะซึ่งได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนจากสาธารณชนแทนที่จะเป็นจากผู้บริจาคที่มั่งคั่ง นอกจากการถือกำเนิดของเครื่องพิมพ์ (printing press) ได้เปลี่ยนธรรมชาติของห้องสมุดออกจากเขตอารามและจากการจารึกด้วยความยากลำบากของสงฆ์ การเข้าสู่โลกดิจิทัลที่เพิ่งเกิดขึ้นก็นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ยิ่งกว่า*

ประเด็นร่วมสมัยดังที่ประจักษ์ในความคิดเห็นของนายกรัฐมนตรีออสเตรเลีย คือ:

> *ห้องสมุดได้ก้าวเข้าสู่โลกแห่งความท้าทาย ทั้งในด้านนิยามและบริการที่เสนอ แล้วใครกันเป็นผู้ให้นิยาม ใครกันให้การสนับสนุนด้านการเงิน และเป้าหมายพื้นฐานของห้องสมุดคืออะไร นอกจากนี้ ด้วยกระแสสาระบันเทิง (edutainment) และการปฏิวัติความรู้ด้วยเครือข่ายคอมพิวเตอร์ที่เครื่องลูกข่ายต่างก็มีโปรแกรมและไฟล์ข้อมูลเก็บไว้ใช้งานที่เครื่องตัวเองได้โดยไม่ต้องพึ่งเซิร์ฟเวอร์ (peer-to-peer knowledge revolution) ที่ก่อตัวขึ้น ห้องสมุดจะไม่เป็นเพียงแค่สถานที่แสวงหาความรู้ แต่จะกลายเป็นสถานที่สำหรับสร้างองค์ความรู้ได้โดยตรงด้วยหรือไม่*

การอบรมเชิงปฏิบัติการด้านกลยุทธ์ซึ่งพัฒนาโดยหัวหน้าบรรณารักษ์แห่งรัฐใช้ประโยชน์จากความคิดสร้างสรรค์ของสมาชิกคณะกรรมการ บรรณารักษ์ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายกลุ่ม (ประชาชน คณะกรรมการชุมชน องค์กร และอื่นๆ) ในการกำหนดทิศทางอนาคตที่อาจเกิดขึ้นกับห้องสมุด การดำเนินการขั้นตอนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันมิให้พวกเขาก้าวสู่อนาคตด้วยกรอบแนวคิดอันคร่ำครึเกี่ยวกับอนาคตที่พวกเขาเคยชิน และมิให้ผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายปฏิบัติสิ่งเดิมๆ ทั้งที่สิ่งนั้นไม่ตอบโจทย์โลกแห่งความเป็นจริงที่กำลังเปลี่ยนแปลง หรือไม่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของพวกเขาอีกต่อไป นอกจากนั้น คณะผู้นำยังเห็นชัดเจนว่าในขณะที่บทคาดการณ์เป็นส่วนหนึ่งของการแก้ปัญหา สิ่งที่สำคัญกว่านั้นคือการแสวงหาวิธีเล่าเรื่องหรือการอรรถาธิบายใหม่ (new

narrative) ที่จะช่วยสร้างการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่จำเป็นสำหรับการรังสรรค์ห้องสมุดสำหรับอนาคต

การอบรมเชิงปฏิบัติการด้านการคาดการณ์อนาคตกระทำควบคู่ไปกับการสร้างนวัตกรรมในห้องสมุด ตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนแปลงรูปแบบห้องสมุด (เพิ่มสีเขียวและบรรยากาศที่ไม่เป็นทางการ) การใช้พื้นที่ร่วมกัน (ในศูนย์การค้า เป็นส่วนหนึ่งของการปรับแบบเมือง) การทดลองใช้เครื่องพิมพ์ 3 มิติ

ในขณะที่มิติการคาดการณ์อนาคตของการเปลี่ยนแปลงเป็นปัจจัยสำคัญ แต่ก็มิใช่ทางออกสำเร็จรูปที่ปราศจากอุปสรรคเสียทีเดียว เป้าหมายของการคาดการณ์อนาคตคือการกระตุ้นให้เกิดวิสัยทัศน์ใหม่ๆ ในองค์กรจนนำไปสู่การปรับตัวให้พร้อมสำหรับภูมิทัศน์ที่กำลังวิวัฒน์ขึ้น (emerging evolutionary landscape) อีกปัจจัยความสำเร็จคือการที่หน่วยงานท้องถิ่นอื่นๆ ร่วมลงนาวาแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ด้วย แน่นอนว่าพวกเขาก็กำลังเผชิญกับอุปสรรคด้านงบประมาณและความท้าทายจากประชาชนในหลายด้าน รวมถึงปริมาณการยืมหนังสือที่ลดลงและความขัดแย้งกับสำนักพิมพ์ในด้านการจัดสรรปันส่วนกำไรและต้นทุนของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

กระบวนการที่นำไปสู่วิธีเล่าเรื่องหรือการอรรถาธิบายใหม่และการคาดการณ์อนาคตเรียกว่า “กระบวนการคาดการณ์อนาคตเสาหลัก 6 ด้านดัดแปลง” (modified six pillars foresight process)[vii] ซึ่งประกอบด้วย (1) การสร้างแผนที่อนาคตพร้อมกับการแสวงหาปัจจัยผลักดันที่จำเป็น (critical pushes) ภาพปรากฏของอนาคต (images of the future) และตัวถ่วงน้ำหนักทางประวัติศาสตร์ (historical weights) (2) การคาดการณ์อนาคต เป็นการแสวงหาประเด็นที่กำลังผุดขึ้นใหม่ซึ่งท้าทายแผนที่อนาคตที่สร้างขึ้น (3) การกำหนดกรอบเวลาของอนาคต เป็นการแสวงหารูปแบบประวัติศาสตร์มหภาค (macrohistorical patterns) ตั้งแต่การล่มสลายของ Khaldun สู่ความรุ่งเรืองของ Sorokin (4) การสร้างความเข้าใจที่ถ่องแท้เกี่ยวกับอนาคต เป็นการวิเคราะห์อุปลักษณ์และความเชื่อหลักเกี่ยวกับห้องสมุดวันนี้และในอนาคต โดยใช้วิธีวิเคราะห์ชั้นสาเหตุ (causal layered analysis) (5) การสร้างทางเลือกผ่านกระบวนการวางแผนคาดการณ์ และ (6) การปฏิรูปอนาคตด้วยการกำหนดวิสัยทัศน์และการพยากรณ์ย้อนหลัง (backcasting)

ในกระบวนการนี้ มีเนื้อหา 2 ส่วนสำคัญ ประการแรกคือความเจ็บปวดและอุปสรรคส่วนบุคคลที่บรรณารักษ์เผชิญ ประการที่สองคืออนาคตทางเลือก สิ่งที่ปรากฏเด่นชัดที่สุดในช่วงปฏิบัติของการอบรม คือความปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงไม่เพียงเพื่อตอบสนองความต้องการที่เปลี่ยนไปของประชาชนในยุคการทะลักของสารสนเทศ แต่ยังเพื่อร่วมสร้างให้ห้องสมุดเป็นพื้นที่แห่งการสร้างสรรค์ แตกต่างจากพิพิธภัณฑ์บรรจุหนังสือที่หยุดอยู่กับที่

เรื่องเล่าที่โดดเด่นคือการที่บรรณารักษ์รู้สึก “ติดอยู่ระหว่างสองโลก” โลกหนึ่งคือทรัพยากร และอีกโลกแห่งกระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งขับเคลื่อนโดยธุรกิจและผู้บริโภคที่กำลังก่อตัวขึ้นกอปรกับงบประมาณที่ลดลง สิ่งเหล่านี้มิใช่การปฏิเสธหรือการหันหลังให้กับโลกแห่งเศรษฐกิจฐานความรู้ แต่เป็นความเจ็บปวดที่พวกเขาประสบจริง

นี่มิใช่เพียงเรื่องเล่าเรื่องเดียว บางท่านกล่าวว่าห้องสมุดก็เสมือนผีเสื้อ อยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ สำหรับพวกเขา นี่เป็นความตื่นเต้นและการแสวงหา ในขณะที่บางท่านรู้สึกว่าอุปลักษณ์ผีเสื้อนั้นดูจะตายตัวเกินไป สิ่งที่เป็นจริงมากกว่าในภาวะที่บรรณารักษ์กำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่ยังไม่เห็นปลายทางชัดเจน คือการที่ห้องสมุดเป็นเสมือนปริศนาซึ่งส่วนประกอบต่างๆ ยังไม่ได้รับการจัดระบบให้เข้าที่เข้าทาง แต่กำลังถูกสร้าง กำลังปรากฏ และปราศจากคำตอบสุดท้ายที่เป็นรูปธรรม บรรณารักษ์ท่านหนึ่งซึ่งเป็นผู้คลั่งไคล้นวนิยายวิทยาศาสตร์มองพวกเขาเองว่าเป็นผู้สร้างโลกจำลองเสมือนจริง (holodecks) ดังที่ปรากฏในภาพยนตร์ชุดทางโทรทัศน์ Star Trek พวกเขาสร้างปัจจัยด้านสารสนเทศและองค์ความรู้ให้ประชาชนได้สัมผัสกับโลกอื่น กล่าวได้ว่า ห้องสมุดถูกวางโครงสร้างขึ้นพร้อมกับบทบาทของบรรณารักษ์ที่ชัดเจน แต่ภายในพื้นที่ดังกล่าว ประชาชนสามารถสำรวจและท่องไปใน “โลกใหม่ที่น่าอัศจรรย์” ได้ด้วยตนเอง

ยิ่งไปกว่านั้น บรรณารักษ์อีกท่านหนึ่งมองห้องสมุดแห่งอนาคตว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างอะตอมและอิเล็กตรอน หมายถึงการแลกเปลี่ยนพลังงานซึ่งกันและกัน สำหรับพวกเขา นี่หมายถึงการเปลี่ยนแปลงจากโมเดลที่ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้แบ่งหมวดหมู่และดูแลรักษาองค์ความรู้ไปสู่โมเดลที่องค์ความรู้ถูกแบ่งปัน สร้างสรรค์ และดูแลรักษาร่วมกัน[viii] แต่ละอุปลักษณ์ที่กล่าวถึงนี้ล้วนขยายขอบเขตของห้องสมุดให้กว้างออกไปอีก อย่างไรก็ตาม อุปลักษณ์หนึ่งที่น่าโน้มน้าวใจและทรงพลังที่สุดคืออุปลักษณ์ “ผู้รังสรรค์อุทยาน” (innovator in the gardens) ในเรื่องเล่านี้ บรรณารักษ์เป็นนักทดลองซึ่งเต็มใจที่จะเสี่ยงกับแนวคิด เพื่อแสดงและทบทวนบทบาทของสารสนเทศและองค์ความรู้

แน่นอนว่าถึงแม้เรื่องเล่าเหล่านี้จะมาจากจินตนาการ แต่ก็สะท้อนความทุกข์ที่เกิดขึ้นจริง การเฝ้ามองแรงบีบจากตลาดกำลังทำลายบริการสาธารณะที่พวกเขาเชื่อว่าเป็นประโยชน์และเป็นธรรมนั้นบั่นทอนเกียรติและสร้างแรงกดดัน บรรณารักษ์หลายคนในการอบรมเชิงปฏิบัติการหลายครั้งและในหลายระดับการบริหารปรารถนาที่จะอยู่ในโลกที่มั่นคงของการจัดหมวดหมู่หนังสือและธำรงไว้ซึ่งประเพณีที่สืบทอดกันมาเกี่ยวกับสิ่งซึ่งเป็นความดี ความจริง และความงาม แต่พวกเขาก็ตระหนักดีว่าโลกภายนอกนั้นไม่เอื้อให้สิ่งที่ดำเนินมาในอดีตสืบต่อไปในอนาคต อนาคตใหม่

เป็นสิ่งจำเป็น เรื่องเล่าใหม่ที่เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบและการปรับโลกทัศน์เป็นสิ่งจำเป็น

เพื่อสร้างความตระหนักต่อพลังของการคาดการณ์อนาคตในการสร้างอนาคตใหม่ เหล่าบรรณารักษ์ทำการวิเคราะห์ชั้นสาเหตุ[ix] ของเรื่องเล่าเก่าและใหม่ ในอนาคตทางเลือกนั้นการวัดปริมาณการยืมคืนหนังสือจะเปลี่ยนมาเป็นการวัดปริมาณหรือจำนวนประชาชนที่เข้าถึงพื้นที่ห้องสมุด (ทั้งกายภาพและเสมือน) การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบครอบคลุมถึงการหันจากหนังสือสู่เทคโนโลยีใหม่และการที่ห้องสมุดถูกออกแบบใหม่ให้ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีอย่างสมบูรณ์ การปรับโลกทัศน์คือการเปลี่ยนมุมมองจากผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์ และท้ายที่สุดเรื่องเล่าก็เปลี่ยนจาก “ภัณฑารักษ์” (keeper of the collection) เป็น “ผู้รังสรรค์อุทยาน” (innovator in the gardens)

	ปัจจุบัน	**อนาคต**
การสนับสนุนด้านการเงิน	งบประมาณกำหนดจากจำนวนหนังสือที่ยืม	งบประมาณกำหนดจากปริมาณผู้ใช้งาน (people traffic)
ระบบ	หนังสือจัดหมวดหมู่ตามประเภท ควบคุมโดยบรรณารักษ์ และจัดสรรงบประมาณโดยรัฐบาล	การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ, การพิมพ์ 3 มิติ, หมวกสร้างจินตภาพ (braincaps), โปรแกรมเสมือน (virtual programs), หนังสือและหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ รวมทั้งพื้นที่ห้องสมุดที่ออกแบบใหม่
โลกทัศน์	ผู้เชี่ยวชาญ	ผู้ร่วมดูแลรักษา, ผู้ร่วมสร้างสรรค์
ความเชื่อ/อุปลักษณ์	ภัณฑารักษ์	ผู้รังสรรค์อุทยาน

การวิเคราะห์ชั้นสาเหตุช่วยสร้างภาพแผนที่สำหรับเส้นทางข้างหน้า ทั้งเรื่องเล่าใหม่ โลกทัศน์ใหม่ กลยุทธ์ใหม่ และวิธีการใหม่ในการประเมินอนาคต แต่ถึงแม้วิสัยทัศน์และกลยุทธ์จะเป็นปัจจัยสำคัญ ผู้อบรมกลุ่มนี้และห้องสมุดอื่นๆ ที่ร่วมกระบวนการสำหรับอนาคตต่างก็ปรารถนาจะสำรวจอนาคตทางเลือกเพื่อลดความเสี่ยงและแสวงหาทางเลือกในการแก้ปัญหา

บทคาดการณ์อนาคตทางเลือก 4 สภาพการณ์ซึ่งพอจะปรากฏภาพให้เห็นบ้างแล้วในช่วงไม่กี่ปีมานี้ ได้แก่

ไดโนเสาร์ยุคดิจิทัลในบทคาดการณ์นี้ การสนทนาแลกเปลี่ยนเริ่มต้นที่ “ห้องสมุดเงียบงันกว่าที่เคย” ประชาชนยืมหนังสือน้อยลง อายุมัธยฐานของบรรณารักษ์เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ งบประมาณถูกตัดเนื่องจากผู้ตรากฎหมายเชื่อว่ากลไกตลาดจะตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ดีกว่าที่สุดแล้ว Google และเสิร์ชเอ็นจินรุ่นต่อไปจะไม่เป็นผู้จัดเก็บและรวบรวมสารสนเทศได้ดีกว่าหรอกหรือ นอกจากนี้ สำนักพิมพ์ยังไม่อนุญาตให้มีการแบ่งปันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ระหว่างห้องสมุดท้องถิ่น ห้องสมุดเมือง และห้องสมุดรัฐ ซึ่งนับเป็นหายนะท้ายสุดด้านการเงิน อย่างไรก็ตาม ห้องสมุดยังคงบทบาทสำคัญในหลายพื้นที่ เช่น พื้นที่ชนบทหรือประเทศยากจนซึ่งต้นทุนค่าใช้จ่ายด้านโครงข่ายความเร็วสูงยังเป็นอุปสรรคและอัตราการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตยังอยู่ในระดับต่ำ

ศูนย์บริการครบวงจร ซึ่งอำนวยความสะดวกในการร่วมสร้างสรรค์ภายในชุมชน ในบทคาดการณ์นี้ การสนทนาแลกเปลี่ยนเปิดตัวด้วย “หัวใจของชุมชน” ถึงแม้ว่าประชาชนจะยืมหนังสือน้อยลง แต่ผู้คนเข้ามาใช้ห้องสมุดทั้งที่เป็นห้องสมุดกายภาพและห้องสมุดห้องสมุดไซเบอร์มากขึ้น ห้องสมุดและประชาชนผู้ใช้บริการมีการสร้างสรรค์ร่วมกัน ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นในหลายรูปแบบ เช่น (1) การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับผู้สูงอายุว่าด้วยเรื่องการวางแผนทางการเงิน การสูงวัยอย่างมีคุณภาพ หรืออนาคตหลังการเกษียณ (2) พื้นที่ปลอดภัยสำหรับวัยรุ่น หรือพื้นที่ที่ผู้ปกครองอนุญาตให้วัยรุ่นใช้เวลาอยู่หลังเลิกเรียน (3) เครื่องพิมพ์ 3 มิติและอุปกรณ์เทคโนโลยีใหม่มากมาย เช่น หนังสืออินเตอร์แอคทีฟแบบพกพาและหุ่นยนต์ที่เป็นมิตร ในอนาคตบรรณารักษ์อาจจะต้องทำงานกับเด็กในการออกแบบไดโนเสาร์และหุ่นอื่นๆ แล้วจึงพิมพ์ภาพ 3 มิติออกมา และเด็กจะกลับบ้านพร้อมกับภาพพิมพ์และหุ่นไดโนเสาร์พลาสติก (หรืออาจจะเป็นหุ่นไดโนเสาร์อัจฉริยะในกาลข้างหน้า) (4) ประเด็นสาธารณะอื่นที่สัมพันธ์กับการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เช่น สาธารณสุข หรือแม้กระทั่งโยคะ และ (5) การเคลื่อนย้ายห้องสมุดไปสู่พื้นที่เมืองในรูปแบบใหม่ เช่น การใช้ตู้โทรศัพท์ดั้งเดิมเป็นห้องสมุดขนาดย่อม (mini-libraries) หรือใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งของสนามบินเป็นห้องสมุด

บรรณารักษ์แห่งอนาคตนี้อาจต้องละทิ้งความเชี่ยวชาญบางประการ เปลี่ยนบทบาทจากผู้มีคำตอบ—ว่าหนังสือเล่มนี้อยู่ที่ไหน—มาสู่การค้นคว้าไปพร้อมกับประชาชนผู้ชำนาญด้านเทคโนโลยีเพื่อร่วมสร้างสรรค์ประสบการณ์ใหม่ พวกเขายังคงบริหารจัดการห้องสมุดอยู่ แต่ระยะความสนใจที่สั้นลงของประชาชนจะทำให้พวกเขาต้องรับบทบาทเป็นผู้นำและสนับสนุนนวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง บรรณารักษ์ท้องถิ่นชาวออสเตรเลียท่านหนึ่งสังเกตเห็นการเริ่มต้นของ

ปรากฏการณ์อนาคตนี้ เมื่อปริมาณการเข้าห้องสมุดสูงกว่าจำนวนหนังสือที่ยืม และคิดว่าการผูกโยงงบประมาณกับ “ผู้คนที่ผ่านเข้าประตูห้องสมุด” เป็นสิ่งชาญฉลาด

โลกใหม่ที่น่าอัศจรรย์ ในขณะที่อนาคต 2 รูปแบบแรกเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์เฉพาะหน้า (immediate future) และปรากฏการณ์ระยะกลาง (medium-term future) อนาคตรูปแบบที่ 3 เป็นปรากฏการณ์ระยะยาว (longer-term future) เนื่องด้วยพัฒนาการด้านวิทยาศาสตร์สมองและความเป็นจริงเสมือน (virtual reality) (ซึ่งมีความเป็นไปได้มาหลายทศวรรษ) บรรณารักษ์เริ่มจะมองห้องสมุดเป็นสถานที่ปลอดภัยที่จะท่องไปในโลกเสมือนที่ไม่เคยมีใครไปถึงมาก่อน[x] ในบทคาดการณ์อนาคตนี้ บรรณารักษ์จะทำงานร่วมกับบริษัทพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) ในการสร้างพื้นที่การศึกษาเสมือน ซึ่งอาจอยู่ในรูปการจำลองเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์หรือสภาวะโลกอนาคตที่เป็นไปได้ ถึงแม้บริษัทเอกชนจะเป็นผู้นำในด้านนี้ แต่ห้องสมุดจะเป็นพื้นที่ให้ยืม (หรือใช้งาน) อุปกรณ์สร้างโลกจำลองเสมือนจริงหรือหมวกสร้างจินตภาพ[xi] ดังกล่าวกับสาธารณชนโดยไม่เรียกเก็บค่าใช้จ่าย และบรรณารักษ์จะเปลี่ยนบทบาทจากต้นหนสู่โลกแห่งความรู้ไปเป็นต้นหนและผู้นำทางสู่โลกแห่งประสบการณ์และการเป็นผู้สร้าง

หัวใจสำคัญสำหรับบทคาดการณ์การณ์อนาคตแบบที่ 2 และ 3 คือความไว้เนื้อเชื่อใจ (trust)[xii] ห้องสมุดยังคงเป็นพื้นที่บริการสาธารณะในโลกที่ขับเคลื่อนโดยตลาด ประชาชนต้องเชื่อมั่นว่าบรรณารักษ์จะปฏิบัติหน้าที่เพื่อรักษาผลประโยชน์ของสาธารณะ มิใช่เพื่อผลประโยชน์ส่วนตน ดังนั้นความชอบธรรมจึงเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญ

และเพื่อให้แน่ใจว่าจะได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุน องค์กรการกุศลจึงเป็นหน่วยงานที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเงินสนับสนุนจากภาครัฐ (ไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่น รัฐ ประเทศ หรือนานาชาติ) โดยปกติแล้ว เมื่อมีการหยิบยกประเด็นค่าธรรมเนียมขั้นต่ำขึ้นมาพูดคุย บรรณารักษ์จะตื่นตัวเป็นพิเศษ เนื่องจากเงินสนับสนุนเป็นปัญหาฉกรรจ์ อย่างไรก็ตาม จำเป็นจะต้องมีพื้นที่ให้บริการสารสนเทศโดยปราศจากค่าใช้จ่ายใดๆ

บทคาดการณ์อนาคตบทสุดท้ายที่ปรากฏ คือ **ห้องสมุดในฐานะสำนักพิมพ์** บทคาดการณ์นี้มิได้พัฒนาโดยกลุ่มต่างๆ ในกระบวนการคาดการณ์อนาคต แต่เสนอโดยคณะทำงานนวัตกรรมของห้องสมุดแห่งรัฐเอง พวกเขาแสวงหาการพิมพ์รูปแบบใหม่ ซึ่งจะทำให้ห้องสมุดเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิงจากสถานที่เก็บรวบรวม จัดหมวดหมู่ และเก็บรักษาหนังสือที่ผู้อื่นตีพิมพ์ เป็นสถานที่ซึ่งเหล่าบรรณารักษ์รวมตัวสร้างสำนักพิมพ์เสียเอง ถึงแม้สภาพการณ์อนาคตนี้จะเผชิญอุปสรรคมากมาย แต่ก็มีลู่ทางเป็นไปได้เมื่อพิจารณาส่วนต่างต้นทุนในการพิมพ์ด้วยตัวเองและต้นทุนของสำนักพิมพ์ข้ามชาติขนาดใหญ่

สำหรับห้องสมุด ความเชื่อใจและบัตรห้องสมุดของประชาชนนับล้านเป็นปัจจัยที่ทำให้การเติบโตในลู่ทางใหม่นี้มีความเป็นไปได้ นี่เป็นโอกาสสำหรับประชาชนรุ่นเยาว์และนักเขียนมือสมัครเล่นทั่วไป มิใช่นักเขียนชื่อดังก้องโลก ในการตีพิมพ์ผลงานชิ้นแรกกับห้องสมุดชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้างานเขียนนั้นนำเสนอประเด็นเรื่องราวภายในท้องถิ่น ประชาชนยังอาจมีส่วนร่วมในการ “กดไลค์” ให้กับหนังสือหรือเผยแพร่หนังสือออกไปในวงกว้าง นอกจากนั้น ห้องสมุดอาจมีบทบาทเป็นผู้นำในเวทีการตีพิมพ์หนังสืออินเตอร์แอคทีฟอัจฉริยะแบบพกพาด้วย

แน่นอนว่าบทคาดการณ์ข้างต้นทั้งหมดมิได้แยกจากกันเป็นเอกเทศ อาจมีห้องสมุดและบรรณารักษ์มากมายที่ยังคงเป็นประหนึ่งไดโนเสาร์ยุคดิจิทัล ซึ่งจะสูญพันธ์ไปโดยเหล่าอุกกาบาตแห่งการปฏิวัติเทคโนโลยีดิจิทัลและสมอง รวมทั้งกระแสการครอบงำของโลกธุรกิจ และยังอาจมีพื้นที่สำหรับห้องสมุดย้อนยุค (retro-libraries) เฉกเช่นการที่แผ่นเสียงเล่นเพลงต่อเนื่องยังเป็นทางเลือกสำหรับคุณภาพและความเท่าเทียมกันทางสังคม อย่างไรก็ตาม การก้าวสู่ความเชื่อมโยงทางสังคมและการทบทวนเกี่ยวกับพื้นที่กายภาพของห้องสมุดจะเป็นหนทางสร้างการมีส่วนร่วมของคนจำนวนมาก ทั้งผู้ที่ไขว่คว้าความช่วยเหลือในโลกอิเล็กทรอนิกส์ (e-world) และผู้ที่แสวงหาพื้นที่ปลอดภัยในการก้าวสู่เวทีใหม่ในโลกเศรษฐกิจฐานความรู้ สภาพการณ์อนาคตที่เชื่อมโยงกับหมวกสร้างจินตภาพเป็นปรากฏการณ์ระยะยาวและต้องพึ่งพาเทคโนโลยีเสมือนที่ใช้งานได้จริงและการพัฒนาซอฟท์แวร์ที่สร้างพื้นที่แห่งองค์ความรู้ใหม่ได้ บทคาดการณ์อนาคตรูปแบบสุดท้ายคือห้องสมุดในฐานะสำนักพิมพ์อาจเป็นนวัตกรรมเฉพาะทาง (niche innovation) อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์นี้อาจเป็นแหล่งรายได้และการเชื่อมโยงใหม่ที่ช่วยให้ห้องสมุดไม่เพียงแต่อยู่รอดได้ในอนาคตอันใกล้ แต่ยังเติบโตเฟื่องฟูในระยะยาวด้วย

นอกจากนี้ ยังมีสภาพการณ์อื่นๆ จากมุมมองของชนยุคดิจิตอล (digital natives)[xiii] เช่น ห้องสมุดกลายเป็นเครือข่าย “สังคมการแบ่งปันไฟล์” (bit-torrent) ระหว่างเครื่องคอมพิวเตอร์ลูกข่ายของแต่ละคน ซึ่งหนังสือทั้งหมดจะหาอ่านได้จากอุปกรณ์พกพาของตัวเอง

บรรณารักษ์

สิ่งที่ชัดเจนสำหรับบรรณารักษ์คือพวกเขาอาจเป็นศูนย์กลางการปฏิวัติองค์ความรู้ของโลกได้ อย่างไรก็ตาม พวกเขาจะต้องท้าทายเรื่องเล่าดั้งเดิมเกี่ยวกับการเป็นภัณฑารักษ์หรือผู้ดูแลเก็บรักษาทรัพยากร ไม่ว่าในกรณีใด ปรากฏการณ์นี้ใกล้ถึงจุดจบ เนื่องด้วย Google และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ (bots) ทำหน้าที่นั้นได้ดีกว่ามาก (ถึงแม้ว่าจะยังเล่าเรื่องราวต่างๆ ไม่ได้ก็ตาม) แนวคิดผู้รังสรรค์อุทยานซึ่งมีแต้มต่อกว่าจะนำไปสู่เป้าหมายและความยืดหยุ่นมากขึ้น และช่วยวาดอนาคต

ใหม่ให้กับพวกเขา แนวคิดดังกล่าวยังช่วยเปิดกว้างต่ออนาคตทางเลือก รวมทั้งการยอมรับและการแสวงหาที่พักพิงสำหรับไดโนเสาร์ยุคดิจิทัล (ผู้สูงวัย) ในขณะโลกใหม่ถูกสร้างและดำเนินไป

บรรณารักษ์ดำรงอยู่ตรงใจกลางของความซับซ้อนและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีมากกว่าอาชีพใดๆ พวกเขาจะนำการเปลี่ยนแปลงและสร้างนวัตกรรมก็ได้ หรือพวกเขาจะเฝ้ามองค่านิยมหลักค่อยๆ สูญสลายและรอคอยจุดจบของอนาคตที่พวกเขาคุ้นเคยก็ได้เช่นกัน

---

[i] ภาคก่อนของบทความฉบับนี้ตีพิมพ์ในชื่อ “Library futures: from knowledge keeper to creators,” The Futurist (November-December 2014). 25-28.

[ii] Denis M. Davis, “Planning for 2015: the recent history and future supply of librarians,” American Library Association, June 2009, http://www.ala.org/research/sites/ala.org.research/files/content/librarystaffstats/recruitment/Librarians_supply_demog_analys.pdf, accessed 18 June 2014.

[iii] สำหรับบทวิเคราะห์ที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับวิกฤตการณ์ปัจจุบัน ดูที่ Steve Coffman, “So now what: the future of librarians,” (January-February 2013), http://www.infotoday.com/OnlineSearcher/Articles/Features/So-Now-What-The-Future-for-Librarians-86856.shtml, accessed 18 June 2014.

[iv] การสนทนาส่วนตัวกับผู้จัดการอาวุโสของห้องสมุดรัฐแห่งหนึ่ง

[v] แน่นอนว่า นายกรัฐมนตรีท่านนั้นไม่ได้รับการเลือกอีกต่อไปและห้องสมุดก็ยังให้บริการต่อไป!

[vi] Sohail Inayatullah, “Which futures for the libraries?” *Foresight* (Vol. 9, No. 3, 2007), 54.

[vii] Sohail Inayatullah, “Six Pillars: futures thinking for transforming,” *Foresight* (Vol. 10, No 1, 2008), 4–28.

[viii] สำหรับข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับโมเดลนี้ ดูที่ R. David Lankes, The Atlas of New Librarianship, Cambridge, MA, MIT Press, 2011.

[ix] สำหรับข้อมูลเพิ่มเติม ดูที่ Sohail Inayatullah and Ivana Milojevic, eds., CLA 2.0: Transformative Research in Theory and Practice. Tamsui, Tamkang University, 2015.

[x] http://www.psfk.com/2014/06/virtual-reality-filming-techniques.html#!0vyJL, accessed 18 June 2014.

[xi] http://gadgets.ndtv.com/science/news/new-brain-cap-technology-could-let-pilots-fly-planes-by-thought-532165, accessed 18 June 2014.

[xii] สำหรับข้อมูลเพิ่มเติม ดูที่ Lee Rainie, “Seven questions librarians need to answer,” http://www.pewinternet.org/2014/04/10/the-future-of-libraries/(10 April 2014), accessed 18 June 2014.

[xiii] Mark Prensky เป็นผู้บัญญัติศัพท์นี้ ดูที่ www.marcprensky.com, accessed 12 April 2015.